

Séta a városban

A modern város tere nem csupán épített környezet, annál sokkal több. Érzékelési és társadalmi tapasztalatok színtere is. A városi létforma kérdése a 19. századtól, legalábbis annak végétől egyre nagyobb figyelmet kapott az irodalomban, filozófiában és társadalomtudományban is. A város nemcsak fogalmi kérdés. A tömeg, a mozgás, az anonimitás helyszíne. Egy olyan szimbolikus tér, ahol az egyén viszonya önmagához és a külvilághoz radikálisan átalakul. Képzeljünk el egy városlakót. Identitását, társadalmi tükrét a közterek, a mozgás, a tömeg, a tekintetek és a tárgyak folyamatos áramlása alakítja. Öt esszét választottam, melyeken keresztül megvizsgálom azt, hogyan értelmezik a szerzők a városi élet szubsztanciáját, sajátosságait. Az esszé, a tanulmány középpontjában az ember és a tér fizikális viszonya áll. A városban sétáló ember alakja egy válasz lehet arra, hogyan élhetjük és éljük meg a modernitás urbánus tapasztalatát. A csatolt irodalmak elolvasás után a szerzők közt párhuzamot is lehetne építeni, melyet alább ismertetek majd. Poe elbeszélője egy londoni kávéházból figyel meg a város sodró, arctalan tömegét, s választja ki azt a különös figurát, akit egyre megszállottabban követni kezdi. Azt írja Poe: „A természet nagy könyveit nem lehet bezárni, és az embert sem lehet úgy kiismerni, hogy leolvassuk az arcvonásait”. Az öreg, aki nappal a piacon, este a külvárosban, hajnalban a sikátorokban bolyong, maga lesz a modern város kísértete. Walter Benjamin flâneure éppilyen városi figura – ám ő nem üldöz, hanem elmerül. A flâneur nem céllal sétál, hanem olvassa a várost, mint egy könyvet, vagy szöveget: „A város arcát kutatja, de nem azért, hogy felfedezze, hanem hogy elidőzzön benne.” Benjamin írása szerint a modernitás lényege a visszatérés. A városi séta révén az ember kapcsolatot keres a tér emlékeivel, rétegeivel. Marc Augé Helyektől a nem-helyekig c. Tanulmányában ezt a tapasztalatot a szupermodernitás fogalma alá helyezi. Ott vannak a repülőterek, a bevásárlóközpontok, az autópályák. Ezek a helyek, már szerinte nem is igazi helyek. „A nem-helyekben az egyén átmenetileg eltűnik.” Ez a gondolat Poe öregemberét is jellemzi: ő is olyan terek között sodródik, ahol nincsenek szilárd viszonyok. Wessely Anna azt vizsgálja, hogyan válik a városi tér kiállítássá, s hogyan csalogatja be a művészet az embert a figyelem aktusába. „A városban elhelyezett műalkotás nem pusztán tárgy, hanem viselkedést formáló csali.” Wesselynél a tér újraértelmezésének eszköze a művészet – ahogyan Poe hőse is a nézés aktusán keresztül próbálja meg birtokba venni a teret, úgy itt a művészet csábít el bennünket arra, hogy észrevegyük azt, ami mellett nap mint nap elmegyünk. Fontos állomás az öt szöveg tükrében az egyén és a tér kapcsolata és kölcsönhatása, az urbanitás

tapasztalata. Poe írása a nagyváros térélményét hangsúlyozza. Kijelenti: „A bűn arca azonnal leleplezi magát a figyelmes szemlélő előtt”. A szöveg végére ez a kontrollteljes pozíció összezuhan. A tömeg embere nem csak a város produktuma, hanem a város szubsztanciája: az egyéniség nélküli sokaságban létező és élő figura. A városi lét optikai kihívásként jelenik meg: a látás aktusa elégségtelenné válik a valóság megragadásához. Walter Benjamin és Poe alakjai abban állnak szemben egymással, hogy míg az egyik a tömeg fenyegető idegenségét hangsúlyozza, a másik a szemlélődés és érzéki jelenlét lehetőségeit tárja fel. A város így episztemológiai és fenomenológiai kihívás is. Marc Augé ezzel szemben ír. Azt írja, hogy a nem- helyeken az identitás nem épül, hanem felfüggesztődik. Ezzel implicit módon válaszol Poe és Benjamin figuráira is. A tömeg embere még a nagyváros sűrűjében rejtőzködik, a flâneur az utcák rétegeit olvassa. Tehát a nem- helyben az idő és a jelenlét feloldódik. Wessely Anna azt írja, “a művészi látvány nem pusztán látvány, hanem figyelmet irányító csali”. Ezzel visszautal Benjamin flâneurére, aki az érzéki jelenlét aktusában olvassa a teret. A csali szerepe a paradox. Poe látásalapú megfigyelése itt egy esztétikai észlelésként tér vissza. Thierry Paquot szerint az urbanitás válságára a séta adhat megfelelő választ. „A séta az ellenállás egyik formája” A sétáló test a modernitás gyorsaságával halad. Paquot gondolata közel áll Benjamin szemlélődő flâneuréhez, de egyértelműen kritikusabb Augé világával szemben. Míg a nem-hely a jelenlét felfüggesztését hozza, a séta a térrel való személyes kapcsolat helyreállítását célozza. Ez a testi, érzéki térélmény Wessely figyelem- orientált művészeti teréhez is köthető. Mindkét esetben a tér újra megtapasztalhatóvá válik. Esszémben szeretnék kitérni a test szerepére, mint városi aktorra. A fent említett szerepek mellett nagy erővel szerepet játszik az önérzékelés színtere. Bár, egyező véleménnyel és értelmezéssel ír mint az öt szerző, a test szerepét másként értelmezik. Van aki megfigyelőként, van aki érzékelőként, de van aki tudatos ellenállóként jelenik meg. Viszont egy közös kérdés mégis megjelenik. Hogyan írja bele magát a test a város szövetébe, ezek után pedig hogyan alakítja a város a test működését. Poe írásában a test vándorol a városon keresztül. A figura, akit követ végső soron testileg is kiismerhetetlen marad. A test paradox módon jelenik meg, egyszerre érzékelő szubjektum és egyszerre kizökken tapasztalati médium. Benjamin írásában a kószáló használja a várost. Fontos, hogy nem célratörően, hanem céltalanul. Benjamin írásaiban megjelenik a séta ritmusa is mint testtapasztalat, amely a város üteméhez alkalmazkodik, de attól el is térhet. A flâneur teste így a tér értelmezésének médiumává válik, esztétikai, hanem testtapasztalati kihívás is. Thierry Paquot radikálisabban gondolkodik. A séta maga az ellenállás eszköze. Felszabadítja magát. . A séta tehát politikai és fenomenológiai gesztus:

a tér visszakövetelése a test révén. A test, mint városi akkor az öt elemzett szerző műveiben különböző alakzatokban jelenik meg. A közös, legerősebb metszéspontja a szövegeknek a test szerepe mint érzékelő, értelmező és cselekvő alany. A test nem passzív befogadója a városi térnek, hanem aktív formálója is. Képzeljük el megint az embert, mozgásával, észlelésével, cselekvésével és jelenlétével jelentést hoz létre, vagy fed fel. Felfed, vagy elveszít. Tehát ez a bizonyos ember egy médium. Ágens és szenzor egyben- a modern tér viszonyai közt pedig mindhárom szerepe új kihívások elé kerül. A klasszikus modernitás irodalmi és elméleti reflexióiban Poe-tól Benjaminig- a város elsősorban értelmezésre való szöveggént jelenik meg. Minden szövegből kiderül, hogy a város nem átlátható labirintus, sokszoros jelentésrétegekkel rendelkezik, melyekben a test vagy elmerül, vagy kívül reked. A készmódern elméletek Augé, Wessely, Paquot még radikálisabban reflektálnak a test és tér kapcsolatára. Augé nem-hely fogalma éppen a test érzékelésének kiiktatását rögzíti: az alany nem jelen van a térben, hanem csak átutazik rajta. Ezek a terek nem igényelnek figyelmet, nem hordoznak emlékezetet, nem teremtenek kapcsolatot. Ilyen környezetben a test már nem is városi aktor, csak logisztikai egység. Az ellenállás minden szerzőnél kulcsszerepet kap. Eltérő módon, de szerepel minden szövegben. Poe hőse a nyomozásban vall kudarcot, de testileg észlel, tapasztal; Benjamin flâneure látszólag céltalan, de éppen ebben nyeri vissza a tér értelmét; Augé passzív testjei szinte láthatatlanok; míg Wessely és Paquot aktív figyelemre, érzéki jelenlétre ösztönöznek. A test tehát a városi tapasztalat végső hordozója – és talán utolsó esélye is. A vizsgált szövegek mélyrétegeiben egyre világosabban körvonalazódik a kérdés, mely a mai kor emberének életét is meghatározza. Hogyan tudunk jelen lenni a térben, egy olyan világban, ahol a mozgás gyors, túlzottak az ingerek, és a helyek egyre csereszabhatóbbak? Poe megfigyelője ugyanúgy küzd ezzel a kérdéssel, mint a mai városban barangoló ember, aki több ezer vizuális impulzust kap, de mégsem lát "igazán". Benjamin flâneure ma talán egy kávéval a kezében lassan sétáló telefonját zsebre vágó ember lenne, ritka figura, de különösen érdekes. Augé nem-helyei, mint repülőterek, plázák vagy digitális platformok, mára domináns élőhelyeinkké váltak, és egyre kevesebb olyan városi tér marad, amely lehetőséget adna arra, hogy megéljük a jelenlétünket. Tanulmányom szerint, ami ezekben a szövegekben közös, az a vágy, hogy a test ne szűnjön meg részesévé válni a világnak. Wessely és Paquot gondolatai ebben különösen inspirálóak: mindketten hisznek abban, hogy a figyelem újratanulható, hogy a városi tér nemcsak elszívja az energiánkat, hanem vissza is adhat, ha megállunk, körbenézünk, észlelünk. Személyes tapasztalom szerint, mikor a modern városi térben mozgok, gyakran tapasztalom a test kettőségét. A város zajai, fény- és nemcsak lát,

hanem „elidőzik”, és ezzel időt visz a térbe. Augé nem-helyeiben a test feloldódik. Az egyén azonosítása kártyák, beléptetők, jegyek révén történik, a test helyett az adminisztratív reprezentáció lép előtérbe. Augé szerint: „A nem-helyben az egyén neve, kódja, száma által van jelen.” A test passzív szereplővé válik, kizárólag a tranzit logikája szerint mozog, nem tud megállni, szemlélődni vagy kapcsolatba lépni a térrel. A test itt nem aktor, hanem adat. Wessely Anna esztétikai érzékelés szempontjából vizsgálja a testet. A városban elhelyezett műalkotások „csaliként” működnek, és így aktivizálják a test érzékelő képességeit. A csali tehát nemcsak információáradata olyan környezetet teremt, amelyben a test jelenléte könnyen elvész, vagy csupán passzív, funkcionális elemként jelenik meg. Ez a megfigyelés rímeli Augé „nem-hely” fogalmára, amely a tér átmenetiségét és az elidegenedés jelenségét írja le, ahol a test mintegy „átutazóként” van jelen, és nem képes aktív téralkotóvá válni. A tanulmányban megfogalmazott ellenállási lehetőségek- Wessely művészetfelfogása mint érzéki aktivizáló “csali” valamint Paquot sétálás filozófiája – számomra megerősítést jelentenek abban, hogy a test nem csupán passzív befogadó, hanem aktív résztvevője a városi tér értelmezésének és újraalkotásának. Tudatos jelenlétünk, figyelmünk irányítása és a térben való szándékos elidőzés lehetőséget teremt arra, hogy visszaszerezzük testünk aktív szerepét, amely nemcsak az egyéni, hanem a kollektív városi élmény alapja is. E személyes tapasztalat és az elméleti reflexiók alapján úgy vélem, hogy a test városi aktorként való szerepének újragondolása kulcsfontosságú a kortárs városkutatásokban. Nem csupán az urbanizáció által létrejött fizikai terek, hanem az ezekhez kötődő érzékelési és kognitív folyamatok vizsgálata is elengedhetetlen ahhoz, hogy megértsük, miként lehet a modern város élhetőbb, emberközpontúbb. Így válik a test nemcsak térbeli entitássá, hanem az urbanitás érzékelhető és alkotó elemévé, amely új dimenziókat nyit a városi élet és a térhasználat megértésében. Esszémben a modern városi létre reflektálok, melynél elengedhetetlen a test fogalma. Csak így válhat a város olyan hellyé, ahol nemcsak áthaladunk, hanem valóban élünk, érzünk és értünk.

© copyright

Összesen 11.600 karakter

Választott irodalom:

-Poe, A tömeg embere, <http://mek.niif.hu/04200/04232/html/01.htm#11>, (Wordsworth, Turner)

-Walter Benjamin, A kőszáló In *Angelus Novus*, Magyar Helikon, 1980.

-Marc Augé, *Helyektől a nem-helyekig ; Anthropolis*, 4. évf. 1-2. sz. (2007), p. 62-82. 2007. új kiadás: Műcsarnok, 2012.

-Wessely, Anna, *A művészet mint csali*, <http://jelenkor.net/main.php?disp=disp&ID=849>

-Thierry Paquot, *A bejárható város (a sétálás művészete)* ford. Mihalcsik Zsófia Magyar Lettre Internationale. 55. 2004/2005 tél